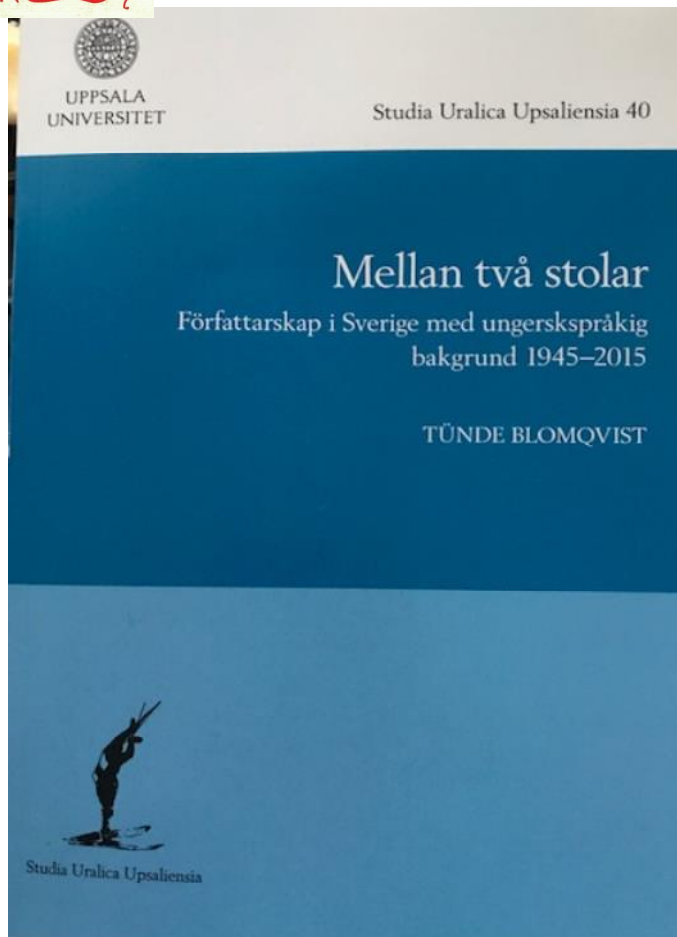

Két szék között

Blomqvist Tünde

doktori dolgozata
a svédországi
magyar írókról
1945-2015

A hiánypótló 267 oldalas doktori dolgozat: *Mellan två stolar ö Författarskap i Sverige med ungerskspråkig bakgrund 1945-2015* címmel jelent meg az Uppsalai Egyetem kiadásában. Ugyanis eddig alig jelent meg svédül nézve írás arról, hogy ebben a menekültek r góta szívesen befogadó országban számos magyar és magyar származású író élt, él és alkot anyanyelvén, többen pedig svédül és angolul is írnak. A szerző, akinek örömmel fedeztük fel a kétnyelvű ségr l írott könyveket el számláló és értékeli *Många språk ö många möjligheter eller många svårigheter? Folkbibliotekens försörjning av böcker och tidskrifter på andra språk än svenska i Uppsala (Több nyelv ö több lehet ség avagy több nehézség c.* munkáját az egyetem honlapján közölt munkák között, amelynek tematikájába illó jelenlegi terjedelmes dolgozata folytatásaként elképzelhető kiemelkedően foglalkozik az olyan itteni magyar írásbeliséget meghatározó alkotókkal, mint Thinsz Géza, Márky Ildikó, Domokos István, Lipcsey Emke és Tar Károly. Örömmel nyugtázzuk, hogy külön fejezetet kapott könyvében az *Ághégy* immár lassan két évtizedes, a skandináviai magyar alkotók bemutatását célzó, antológiának is felfogható folyóirata. Reméljük, hogy erre majd felfigyelnek a magyar irodalomtörténészek és irodalomkritikusok is, tovább segítve és ösztönözve az itteni jelenkori alkotókat. Blomqvist Tünde némileg megel zve is segítséget nyújt munkájával annak a kolozsvári mediaszakos hallgatónak, aki a katedra alapítójának, Cseke Péternek tanácsára vállalkozik majd, hogy rövid svédországi tartózkodása alatt anyagot gy jt majd az folyóiratunk méltó kritikai bemutatására. Tündének pedig gratuláción mellé tesszük javaslatunkat, melyet eljuttattunk a SMOSZ vezet ségéhez is: Munkája megérdemli, hogy magyarra fordítva megjelenjen a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége anyagi támogatásával.

Tartalmi kivonat *

A *Mellan två stolar. Författarskap i Sverige med ungerskspråkig bakgrund (1945-2015)* két szék között. Magyar nyelvi háttérrel rendelkező szépírók Svédországban (1945-2015) című doktori értekezés célja azon magyar nyelvi háttérrel rendelkező szerzők feltérképezése és szépirodalmi munkásságának irodalomszociológiai elemzése, akik 1945 után költöztek Svédországba, és azt követően, de legkésőbb 2015-tel bezárólag, könyv formájában publikáltak. Irodalomszociológiai szemszögből megközelítve a kutatás középpontjában a publikálási lehetőségek és csatornák, az anyanyelv választás, a témák és a szerzők irodalmi közegben betöltött pozíciója állnak. Transzkulturális és transznacionális megközelítésben a svédországi magyar irodalom olyan műveket foglal magába, amelyeknek szerzői magyar származásúak, ám Svédországba történt bevándorlásuk után nem feltétlenül csak magyarul, hanem más nyelven (is) alkottak. Vannak írók, akik csak egy nyelven írtak, de olyanok is, akik svédül is és magyarul is publikáltak. Az értekezés függelék egy betűrendes adattár formájában tartalmazza a svédországi magyar nyelvi háttérrel rendelkező írók életrajzi adatait és a migrálásukat követően kiadott könyveik címeit. Az értekezés bevezető fejezete tartalmazza a kutatás célkitűzéseit és kérdésvetéseit, az elméleti háttérrel és kontextussal, a kutatási anyag kiválasztásával és elemzésével kapcsolatos alkalmazott módszereket és modelleket, valamint három olyan kulcsfontosságú terminus tárgyalását, mint a kisebbségi irodalom, migrációs irodalom és identitás. A kutatás folyamán elsősorban az alábbi kérdések vártak megválaszolásra:

1. Milyen publikálási lehetőségek és csatornák vannak a Svédországban élő magyar nyelvi háttérű íróknak, és ezek a

csatornák hogyan befolyásolják a szerzők recepcióját az irodalmi közegben?

2. Mi jellemezi a különböző szerzői csoportokat és irodalmi műveket nyelvválasztás, nyelvhasználat, műfaj és téma tekintetében? A művek nyelvezetének vizsgálata során különös figyelmet kapott a svéd nyelv környezet befolyása a szerzők magyar nyelvhasználatára, és a magyar nyelv háttér esetleges hatása az egyes szerzők által alkalmazott svéd irodalmi nyelvre. A szövegekben megtalálható nyelvváltás funkcióira is fény derült. A témák vizsgálata során, és főként az önéletrajzi művek esetében, különös hangsúlyt kapott az identitás változásának ábrázolása. Ezek az irodalmi műveken keresztül példázni lehet a hibrid identitás kialakulását, ugyanakkor a ráerletett (angol szaknyelvi terminussal *šimposedö*), a felvállalt (*šassumedö*) valamint a vitatható identitás (*šnegotiable identity*) típusainak változását is. Ezek az identitástípusok nem stabil konstrukciókként jelentkeznek a művekben, hanem bizonyos külső és belső tényezőkkel függően változnak.

3. A különböző szerzői csoportok képviselőjeként milyen pozícióval rendelkezik Klein György, Thinsz Géza, Márky Ildikó, Domonkos István, Lipcsey Emőke és Tar Károly az adott irodalmi közegben?

A fenti kérdések megválaszolásának folyamatában a magyar migrációs irodalom elnevezés alakulása is nyomon követhető volt a svéd, illetve a magyar irodalmi közegben, valamint az is feltárára várt, hogy a svédországi magyar nyelvi háttérrel rendelkező írók és irodalmi művek mennyire sorolhatók egyazon irodalomhoz vagy esetleg különböző irodalmi közegekhez, azaz különböző irodalmakhoz. A magyar migrációs irodalom terminus olyan irodalmi alkotásokat foglal magába, amelyeket magyar származású szerzők alkottak külföldön (de nem a történelmi Magyarország területein) magyar vagy más nyelven, és tematikailag a migrálással kapcsolatos vagy attól teljesen eltérő témákat dolgoztak fel. Nemzetközi viszonylatban az irodalomtudomány keveset foglalkozott a magyar migrációs irodalom elemzésével. Néhány általános, angol és német nyelvű munkán kívül nem jelentek meg kötetek, de még csak tanulmányok sem ezzel a témával kapcsolatban. A megjelent munkák ráadásul kizárólag az adott nyelvterületen élő, nyelvváltó (a befogadó ország nyelvén író) magyar származású szerzőkkel foglalkoztak. A magyar irodalomtudomány ugyanígy csupán a magyarul író szerzők munkásságára fókuszált. Ennél fogva az értekezésben bemutatott kutatás tárgya és megközelítési módja is újszerű mind a magyar, mind pedig a svéd irodalomtudományban annak köszönhetően, hogy a szerzők irodalmi munkássága választott irodalmi nyelvtől függetlenül megvizsgálásra került.

Hasonló, többnyire marginalizált irodalmak gyakran posztkolonialista és kultúrtörténeti (cultural studies) kutatások témáját képezik. Nyilvánvalóan ez esetben is kiindulási pontot nyújthatnak ezen elméletek és kutatási eredmények például olyan, a témával kapcsolatos terminusok alkalmazásánál, mint a különbözőség, hibriditás, hibrid identitás, elidegenítés és kulturális sokszínűség. Jelen munka azonban elsősorban irodalomszociológiai szempontból vizsgálja a témát. Az irodalomszociológiát többnyire különböző irányzatok egy-egy fogalmaként használják, melynek segítségével irodalommal és társadalommal kapcsolatos kérdések vitathatók meg.

Kutatásom Lars Furulandnak, a svéd irodalomszociológia kiemelkedő kutatójának modelljéből indult ki, amely az irodalmi folyamat három részét vázolja: a termelést, a terjesztést és a fogyasztást. Az értekezés főként az első rész

vizsgálatára fókuszál, amely középpontjában az írók és művek feltérképezése, valamint az egyes művek elemzése áll. Az irodalmi folyamat második részével, a terjesztéssel kapcsolatban azt vizsgáltam, hogy az írói életművek milyen mértékben és hogyan kerültek be az irodalmi értékrendszerbe, azaz készültek-e recenziók a kötetekről, és ha igen, milyen szempontokat érvényesítettek, mennyire volt lehetőségek az íróknak könyvbemutatókon való részvételre, interjúkban való szereplésre, irodalmi díjak elnyerésére, adatbázisokba és irodalomtörténeti munkákba való felvételre.

A fogyasztás mint az irodalmi folyamat harmadik része, amely az olvasókra fókuszál, csupán kisebb mértékben képezte a kutatásom részét, például annak megállapításában, hogy esetleg magánkiadónál kiadott, kevés példányszámban megjelenő könyvek értelem szerűen kevesebb olvasóhoz juthatnak el, mint például a nagy hírnévvel rendelkező kiadónál megjelent alkotások, ami nagymértékben meghatározza a művek helyét az irodalmi köztudatban. Ezen kívül a különböző művek újrakiadásai és fordításai is utalhatnak olvasói érdeklődésre és a könyvpiaci igényekre.

A másik elemzési modell a szövegekben tetten érhető kódváltás vizsgálatához volt szükséges, amely jelenségre, csakúgy mint más hasonló témájú munkák szerzőin és a nyelvváltás terminust használom. Ehhez Harriet Eriksson és Saara Haapamäki irodalmi többnyelvűség vizsgálatára kialakított modelljét használtam, amely a kommunikatív kontextusból kiindulva vizsgálja a többnyelvű író mint adó és a többnyelvű olvasó mint vevő kapcsolatát, valamint a köztük elhelyezkedő többnyelvű témát. E kontextus másik fontos elemét az irodalmi szöveg formája adta, amelyen belül megkülönböztetünk látens, illetve manifeszt nyelvváltást. Tovább bontva a látens nyelvváltás kifejezhet metanyelvi jelzésekkel, illetve kontextuális jelekkel, míg a manifeszt nyelvváltás esetén a nyelvváltás gyakorisága, jelölése és integrálása vizsgálható. Ezek után a nyelvváltás funkciója vizsgálható a modell keretén belül.

A magyar migrációs irodalom kutatásának bemutatását célzó második fejezet kitekintésként szolgált, hiszen a magyar kutatás kérdései és eredményei a svéd irodalomtudomány számára nem ismertek. Főként Béli Miklós, Pomogáts Béla és Rónay László ez irányú kutatásai alapján mutatom be a következőket: a magyar emigrációs irodalom huszadik századi jellemzőit, a migrációs irodalom szerepét a magyar irodalmi közegben, az ezzel az irodalommal szemben támasztott elvárásokat, az ilyen jellegű irodalom szerepének változását a magyar irodalomban, valamint a migrációs irodalom magyarországi recepcióját.

Az ezt követő négy fejezet a disszertáció analitikus részét képezi.

Ezekben a fejezetekben az írói csoportok és tevékenységük bemutatására és elemzésére került sor. Az írókat Svédországba való migrálásuk idejének alapján négy csoportba soroltam:

1. akik a második világháborút követő évtizedben (1945-1955),
2. az 1956-os magyar forradalom kapcsán (1956-1958),
3. a kommunizmus idején (1959-1989),
4. a rendszerváltás után (1990-2015) költöztek Svédországba.

Az írók migrálásnak időpontjához kötött csoportonkénti bemutatás során megvizsgáltam az írók és az alkotások közös jellemzőit, amelyek elsősorban nyelvválasztás, a nyelvcsere okában, a választott műfajokban és témákban voltak keresendők. A négy fejezet mindegyike az adott időhöz kapcsolódó magyar történelmi háttér rövid bemutatásával

kezdik, majd az adott szerzői csoport irodalmi munkásságára fókuszál.

A 3. fejezet azon szerzők irodalmi tevékenységét tárgyalja tehát, akik a második világháborút követő évtizedben, 1945 és 1955 között költöztek Svédországba. A műfajok, témák és publikációs lehetőségek feltérképezése

mellett két fő kérdés köré szervezött a kutatás, az irodalmi szövegek nyelve és a bennük fellelhető identitásábrázolások köré. Nyelvi szempontból a hangsúly egyrészt a szerzők által választott nyelven, a nyelvváltáson és a szövegek többnyelvűségén, illetve a többnyelvűség szöveg szintjén és globális funkcióján van. A különböző identitások és az identitás változások ábrázolásmódjainak vizsgálata szintén részét képezte a kutatásomnak.

Doktori értekezésemben bemutatom és elemzem továbbá Klein György munkásságát is, műfaji és tematikai szempontból, valamint svédországi és magyarországi recepciója alapján.

Az 1945 után Svédországba települt magyar származású írók publikálási tevékenysége csak az 1960-as években kezdődött el, bár akkor is csupánegyetlen kötet jelent meg. A csoportba tartozó tizenkét író közül tizenegyen svédül írtak, főként a zsidóüldözésről és holokausztról. Az egyetlen magyarul író szerző, az arisztokrata származású Erba Odescalchi Sándor, akinek önéletrajzi ihletésű családregénye a budapesti Dovin kiadónál jelent meg 1991-ben.

Bár az ún. holokausztirodalom, a zsidóüldözéssel kapcsolatos témák keresettek voltak a svéd könyvpiacra, Eva Lundqvist könyvével megelőzte korát önéletrajzi írásának 1961-es megjelenésekor. Íróársai csak az 1980-as, 1990-es években kezdtek el publikálni, és azoknak a munkáknak jóval több figyelmet is szentelt a svéd kritika. Azokban az években Svédországban egyre nagyobb teret nyert a rasszizmus, jellemzőek voltak a horogkeresztes graffitik, a temetők rongálása és a holokauszt megkérdőjelezése. A holokauszt-túlélők ezért érezték elérkezettnek az időt, hogy leírják történetüket, és ezáltal tanúskodjanak a megtörtént eseményekről. A társadalmi feszültség szülte igény miatt a könyvpiac nyitott volt ezekre az írásokra, több tekintélyes kiadó (Bonniers, Natur & Kultur, Almqvist & Wiksell, Wahlström & Widstrand és az Ordfront) vállalta magára a kötetek gondozását. A könyveket több fórumon (napilapokban, folyóiratokban, iskolákban) bemutatták, több kötetről írtak ismereteket, recenziókat is. Irodalmi elemzések is többet megemlítettek közülük, és a svéd irodalom a tematikának köszönhetően (háború, zsidóüldözés, koncentrációs táborok) külön a holokausztirodalomba is besorolta ezeket.

A csoport képviselőjeként bemutatott Klein György 1984-ben debütált önéletrajzi írásával, majd az 1980-as évek végén első esszékötetete is megjelent, amelyet még számos követett az elkövetkező évtizedekben. Az esszé az a műfaj, amely tulajdonképpen ismerette tette Kleint a svéd, majd később a magyar irodalmi közegben: tíz esszékötetete jelent meg svédül, és ezek közül négy válogatáskötet magyarul is. Köszönhető ez elsősorban annak a társadalmi térnek, amellyel Klein mint elismert természettudós és kutató szépirodalmi indulásakor már rendelkezett. Ugyanakkor hiánypótló és aktuális témával indított önéletrajzi írásában, amely nem volt híján esztétikai értéknek sem. Ezeknek köszönhetően sikerült olyan elismert kiadóknál publikálnia, mint a svéd Bonniers vagy a magyar Gondolat, Magvet és Corvina. Az írócsoport könyvei egyértelműen a svéd olvasóközönséget célozták meg, amelyet azonban nem vártak el sem nyelvi, sem kulturális háttérismeret. A szövegekben elforduló nyelvváltás (svéd szövegben elforduló jiddis és magyar kifejezések) az autentikus környezetábrázolást szol-

gálták, ezeket az idegen nyelv kifejezéseket lefordították és/vagy külön magyarázták.

A svéd művek ismertek a svéd irodalmi közegben, recenzálták őket, és többségük az oktatási rendszerbe is bekerült. Magyar irodalmi közegben viszont csak Klein György munkássága ismert valamelyest.

A 4. fejezet azon írók munkásságát mutatja be és elemzi, akik az 1956-os magyar forradalom kapcsán, 1956 és 1958 között költöztek Svédországba. Ugyanitt részletes bemutatásra kerül Thinsz Géza és Márky Ildikó irodalmi tevékenysége. A 24 íróból álló második csoport az irodalmi szövegek nyelvét és műfaját tekintve az elsőnél jóval heterogénebb. Az önéletrajzi írásokon kívül verseket, regényeket, novellákat és esszéket is publikáltak. Kevesebb volt a hagyományos önéletrajz, de több műben is található önéletrajzi utalásokat. Az önéletrajzok történelmi eseményekről tanúskodtak, a második világháborúról és az 1956-os magyarországi eseményekről. A szerzők szintén migrálásuk után kezdtek el írással foglalkozni, de már néhány évvel a migráció után publikáltak, és az első könyvek 1960-ban láttak napvilágot. Az első csoporttól eltérően nemcsak svédül, hanem magyarul is írtak. Magyar irodalmi körökben Thinsz Géza, Libik György, vagy esetleg Gulyás Miklós neve lehet ismerős. Mások, mint Márky Ildikó vagy Georg Sessler, svéd irodalmi körökben szereztek ismertséget. A többség azonban amatőrirónak számít, könyveik magánkiadásokban jelentek meg, kevés volt az olvasójuk, és a kritika sem figyelt fel rájuk.

Thinsz Gézát kétlakiséga és a magyar és svéd irodalmi közegben való aktív részvétele a 80-as, és a 90-es évek ismert svédmagyar költőjévé tette. Versei iróniára, játékoságra, szócsovarásra épültek, amelyekkel Thinsz svédországi magyarságát kezelte. Néhány kötetét maga ültette át svédre, viszont saját bevallása szerint ezek nem csupán fordítások, hanem átdolgozások, amelyek megvalósításához a két nyelv közötti különbségre nagymértékben figyelni kellett. Mind a magyar, mind a svéd kritika gyakran épült a költő többségétől eltérő nyelvi és kulturális különbségére. Ezt a különbséget a csoport egy másik írójánál is gyakran kiemeli a kritika. Az 1980-as években svéd nyelvű regényével debütált Márky Ildikó később Esterházy-fordításainak köszönhetően is ismertté vált svéd irodalmi körökben. Már első regénye is a nagy tekintélynek örvendő svéd Norstedts kiadónál jelent meg. Márky hat regénye közül egyet, az 1999-ben megjelent Första kontingenten-t, fordították le magyarra Ostinato címen. A svéd kritika ismeri Márkyt, így recenziókat minden regényével kapcsolatban írtak.

Annak ellenére, hogy Márky 16 éves kora óta él Svédországban, vélhetően a tematikának köszönhetően (identitás keresés, gyökerekhez való visszatérés, illetve ennek lehetetlensége) a recenzíók folyamatosan kitérnek magyar származására.

Az 5. fejezetben a kommunizmus idején, 1959 és 1989 között Svédországba emigráltak munkásságának elemzése kapott helyet, különös tekintettel Domonkos István és Lipcsey Emeké szerzőségére.

A 23 íróból álló harmadik csoport a kommunizmus ideje alatt, 1959 és 1989 között, emigráltak csoportja, akik a 70-es években kezdtek el publikálni. Tízén magyarul, nyolcan svédül, hárman két nyelven (magyarul és svédül) publikáltak, míg egy szerző angolul írt. Ebbe a csoportba sorolandó a vajdasági magyar költőből svédországi magyar költővé lett Domonkos István is. Domonkos az első olyan író, aki már a migrálást megelőzően is publikált szépirodalmat. Svédországba való költözése után is jelentek meg könyvei Magyarországon és a Vajdaságban, viszont tulajdonképpen csak egyetlen új könyvet (versciklust) írt a költözés után. Magyar irodalmi köztudatban vajdasági íróként élt tovább, akinek

válogatáskötetei id nként újra kiadásra kerültek.

Ismer sen csenghet még Lipcsey Em ke neve is, aki ugyancsak magyarul ír és Magyarországon publikál, vagy az erdélyi származású Gergely Tamásé, illetve a nyelvész Mervel Ferencé, aki Svédországba való költözése után karcolatokat is megjelentetett. A svédül írók közül Molnár István emelhet ki, akinek regénye magyarul is megjelent a svédországi Ághégy kiadónál.

Ezek az írók a 2000-es években már jellemz en használták a technika kínálta lehet ségeket az otthoniakkal való kapcsolattartásra, publikáltak ezáltal magyarországi és erdélyi irodalmi folyóiratokban, és a magyar nyelv m veket magyarországi vagy erdélyi magyar kiadóknál adták ki.

A 6. fejezet az 1989-es rendszerváltás után érkezett migránsok szépirodalmi tevékenységét tárgyalja. A hangsúly itt a publikációs lehet ségek és irodalmi alkotások m fajji, tematikai és a nyelvi sajátosságain van. Részletes bemutatásra és elemzése kerül továbbá Tar Károly írói munkássága.

A negyedik csoport nyolc írójának többsége erdélyi magyar. Ahogy a legels csoport, úgy ez is, eléggé homogén. Az els csoporttól eltér en azonban a negyedik csoport f ként magyarul publikált (egy Magyarországró származó szerz kivételével, aki svédül írt), és m fajilag a vers dominált náluk. Találtunk azonban példát önéletrajzra, novellára, drámára, regényre valamint biográfiára is.

Tar Károly a másik olyan író Domonkos István mellett, aki Svédországba költözése el tt is jelentetett meg könyveket. A publikálás ebben a csoportban közvetlenül a migrálás után elkezd dött, a 90-es években. Ezek az írók is ápolnak szakmai kapcsolatokat egykori hazájukkal, nemcsak publikálnak ott, hanem könyvbemutatókat, író-olvasó találkozókat is tartanak Magyarországon és Erdélyben. Könyveiket Magyarországon szeretnék népszerű síteni, magyar olvasóknak írni, és ezáltal vélhet en a magyar irodalmi körbe szeretnének tartozni. A 7. és egyben utolsó fejezet egy összefoglalót tartalmaz a m vek publikációs lehet ségeire, m fajaira és nyelvére vonatkozólag, valamint itt kaptak helyet a vizsgált irodalmi közegr l alkotott végs következtetések is.

A huszadik század második felét l (1945-t l) 2015-ig 66 magyar származású író összesen 219 szépirodalmi könyvet jelentetett meg a Svédországba történt bevándorlása után. Ennek ellenére a svédországi magyar származású írók alig ismertek a svéd és a magyar irodalmi, köztudatban. Az írók többsége magyar származású íróként vagy bevándorolt íróként szerepel svéd irodalmi adatbázisokban, illetve emigráns íróként a magyar adatbázisokban, viszont csak statisztikai adatként (m veik címét megemlítik, de nem vizsgálják, nem elemzik magukat a m veket). Az ismeretlenség egyik oka éppen a nyelv és nyelvváltás kérdésben keresend .

A magyar irodalmi közegben ugyanis csak a magyar nyelven írt alkotásokat szokás a magyar migrációs irodalomhoz sorolni, másrészt azok közül is csak azokat, amelyek rendelkeznek egy bizonyos esztétikai és stilisztikai értékkel.

A csoportonkénti vizsgálat bizonyos nyelvi és tematikai hasonlóságot mutat. Míg az els csoport többsége svédül írt a zsidóüldözés l és koncentrációs táborbeli megpróbáltatásokról, addig a következ két csoportban a magyar és svéd nyelv egyaránt a m vek nyelvét képezte, míg az utolsó csoportban a magyar nyelv dominált. Tematikailag mind a második világháború, mind az 1956-os magyarországi események, mind a kommunizmus megjelentek a m vekben, f ként a migrálás okaként, ugyanakkor nagyon sok m teljesen mell zte ezeket. A nyelvi és tematikai hasonlóságokon, illetve különböző ségeken túl feltehet a kérdés, hogy mi is a svédországi magyar irodalom, vagyis a magyar nyelvi háttérrel rendelkező írók melyik irodalomba tartoznak. Ebben a kontextusban

többféle irodalomról is beszélhetünk. Nyelvi szempont alapján értelemszer en magyar irodalomba tartoznak a magyar nyelv m vek, a svédbe pedig a svéd nyelv ek. Tematikájuk szerint viszont azokat a m veket, amelyek valamilyen szinten a ki- vagy elvándorlást, az új vagy a régi hazát ábrázolták a korábban emigráns irodalomnak nevezett irodalomba sorolhatjuk. A svéd irodalmi közeg ezeket a m veket korábban az immigráns irodalomba sorolta. Ezek tematikájuk szerint összetartozó m -vek, viszont nyelvük alapján különböz ek is lehettek. A migrációs irodalomnak (migration literature) nevezett irodalom azonban már nem csak olyan m veket tart számon, amelyek tematikája a migráláshoz kapcsolódik. Ezért használtam a disszertációban a svédországi magyar migrációs irodalom terminust, mert ebbe nyelvt l és tematikától függetlenül beletartoztak a vizsgált szerz k m vei.

Mivel etnikai vagy vallási hovatartozástól függetlenül az anyanyelv összefüggő elnyomó politikai rendszerekkel, ezért nemcsak a zsidó származású írók esetében, hanem például az 1956-os menekültek között, illetve a kommunizmus idején elköltöztek között is voltak svédül alkotó írók. A nyelvválasztás szorosán köthet a migrálás id pontjához is, ugyanis a különböz politikai okok miatt menekült írók azért írtak svédül, mert svéd olvasókat szólítottak meg: vagy tanúságot szerettek volna tenni az átélt üldözöttes l, elnyomásról, vagy pedig tudósítani szerettek volna a magyarországi körülményekr l, ezáltal legitimálva elvándorlásuk szükségességét. Ugyanakkor megjegyzend , hogy mivel az írók többsége csak a migrálást követ en debütált, ezért valójában a befogadó ország nyelve az els irodalmi nyelvük (hiszen korábban nem írtak szépirodalmat anyanyelven). Voltaképpen az irodalmi munkásság során nem történt nyelvcseré. Azon kevesek, akik már migrálásuk el tt is jelentettek meg könyveket, mint például Domonkos István vagy Tar Károly, nem nyelvváltó írók. k a migrálást követ en is magyarul írtak.

Míg a vizsgált írók fele-fele arányban választották a magyar vagy a svéd nyelvet írói nyelvüknek, meglep en kevés azon írók száma, akik mindkét nyelven írnak. Voltak, akik lefordították alkotásaikat, és néhányan jelentettek meg könyvet magyarul és svédül is, ám kétnyelvű könyv csupán hat jelent meg a vizsgált 70 év alatt. Azért is szükséges a m veknek a nyelvt l függetlenül való számbavétele, mert amennyiben csupán a magyar nyelv alkotásokat vettük volna figyelembe, úgy ennek az irodalomnak a fele kimaradt volna a diskurzusból. 29 író 107 svéd nyelvű könyvet, és 26 író 105 magyar nyelvű könyvet jelentetett meg. Ezen kívül hat kétnyelvű és egy angol nyelvű könyv is kiadásra került. A líra volt a legnépszerű bb m faj, 116 verseskötet jelent meg. Ezt követte a regény (34) és az önéletrajz (30). Megjelent még novelláskötet (19), esszékötet (12), levelezés (3), drámakötet (3) és biográfia (2) is.

A svéd nyelvet választók közül kevesen voltak, akiknek sikerült jelent sebb helyet kivívni az irodalmi közegben. Ása Warnqvist felosztásával élve, aki az írókat három kategóriába sorolja (amat r írók, részid s írók és professzionális írók), a magyar származású írók között csupán az els kett nek voltak képvisel i. Nincs olyan, aki az írásból élt volna, ellenkez leg, a legtöbb szerz amat r írónak nevezhet . Amennyiben a publikációs csatornákat ismert kiadókra és magánkiadókra osztjuk, megállapíthatjuk, hogy nagyjából fele-fele arányban használták az írók az egyik vagy másik lehet séget. A legtöbb nem magánkiadónál kiadott svéd kötet a Bonniers, a Norstedts vagy az Ordfront kiadó gondozásában jelent meg, ezek összesen 28 kötetet tesznek ki. A magyar nyelvű könyvek 35 különböző magyarországi,

erdélyi, vajdasági vagy németországi kiadónál jelentek meg.

Nyelvi szempontból a nyelvváltás az alkotások többségében függetlenül a f nyelvtől megtalálható valamilyen formában. Általánosan elmondható, hogy a nyelvváltás nem gyakori, jelölt és nem integrált a svéd nyelvű szövegek esetén, és eképpen el segítik a különbözőség, a kívülállóság, az idegen-ségérzet vagy éppen az egzotikum érzetét. A magyar nyelvű szövegek ezzel szemben többnyire integrálták az idegennyelv elemeket. A magyar nyelvű szövegekben a nyelvváltás ennél fogva nem gyakori, jelölt, de többnyire integrált. Magyar nyelvű szövegekben nem csupán idegennyelv elemek használatában merült ki a nyelvváltás, hanem különböző nyelvváltozatok például nyelvjárások, szociolektusok (pl. szleng) vagy idiolektusok (pl. kevert nyelv: magyar és svéd, magyar és román) és elavult szavak (archaizmusok) használata is előfordult. A szövegek többnyelvűségének, nyelvváltásának funkciója szövegszinten az autentikus nyelvi környezetábrázolás, ebben a tekintetben a témához kapcsolható, ugyanakkor szerepe van a humor ábrázolásában és a különböző karakterek megformálásában is. A szöveg szintjén túlmutatóan globális funkcióként megemlíthető a nyelvváltás morális funkciója is: ezek a szövegek, amelyek túlnyomórészt egy nyelvű környezetben születtek, a különbözőség megmutatásával egyrészt információval szolgáltak (bemutattak egy másik világot, más életstílust, stb.), másrészt ezáltal a különböző etnikumok, nyelvek és vallások elfogadására ösztönöztek. Ugyanakkor a kisszámú és rövid idegen nyelvű szövegrészek, valamint az elenyészően kevés kétnyelvű kötet és a két nyelven alkotó író száma a tipikusan egy nyelvű könyvpiac igényeit elégíti ki mind Magyarországon, mind pedig Svédországban.

A svédországi magyar irodalmi közeggel kapcsolatban meg kell állapítanunk, hogy bár léteznek szerzők és kiadott könyvek, az írók szinte mindegyike más-más publikálási módot választ, ami azt jelzi, hogy nincs speciális könyvkiadó, amely erre az irodalomra szakosodott volna. Olyan közös irodalmi hagyományok és stratégiák sincsenek, amelyek egységesen jellemeznék ezt az irodalmat. Egyedül az írók magyar anyanyelve közös, viszont már az irodalmi nyelvhasználat is különbözik, hiszen körülbelül az írók fele tartja meg a magyar nyelvet, míg a másik fele svédül ír.

Hozzáért kritikuskor hiányában egyrészt az írók nem kapnak szakmai visszajelzést, másrészt nem alakult ki ehhez az irodalomhoz kapcsolódó értékrendszer. A sok magánkiadás miatt a könyvek kis példányszámban jelennek meg, és így kevés olvasóhoz jutnak el. Ugyanakkor a magánkiadások lehetnének teszik azoknak a munkáknak a publikálását is, amelyek a szakmai kritériumoknak nem felelnek meg, esztétikailag nem ütnek meg a kívánt mércét. A legtöbb író egyetlen könyvet jelentetett meg, vagy egyetlen témáról írt. A termékeny írók többsége amatőr író, akik szakmai vélemény és kritika hiányában is írhatnak, saját gazdasági céljukat használva fel a kiadáshoz. Ezek a szerzők nemcsak hogy nem elismertnek, de még ismertnek sem mondhatók az irodalmi körökben. A részidős írók (például Thinsz, Klein, Márky) irodalmi tevékenysége attól függött, mennyire eredményesen használták fel kulturális céljukat (vagyis a kultúrához való hozzáértésüket) annak érdekében, hogy olyan alkotások születhessenek, amelyek mind tematikailag, mind pedig stilisztikailag keresettek voltak az irodalmi közegben. Társadalmi céljukat (vagyis az irodalmi közegben illetékes kapcsolatrendszerüket) pedig ahhoz volt szükséges felhasználniuk, hogy elismert, jó nevű kiadóknál publikálhassanak annak érdekében, hogy nagyszámú olvasóhoz juthassanak el az alkotások, és a szakma részéről is kapjanak visszajelzést. Meg-

állapíthatjuk, hogy egy irodalomtörténeti összefoglaló leírás megalkotása a szóbanforgó művekre nézve számos nehézségbe ütközik.

Lehetséges ugyan közös jegyekből (például a magyar hátteréből) való kiindulás, de ez minden esetben bízott az adott író sajátosságaival, mert stilisztikailag minden író egyéni jellemzőkkel bír. Lehetséges ugyan a tematikai, műfaji és nyelvi általánosítás, viszont nem minden esetben köthet ugyanahhoz a periódushoz. Mivel ma már meghaladott mind a migrációs, mind pedig emigráns irodalomról beszélni, amennyiben tematikailag és nyelviileg nem kívánunk differenciálni, úgy ezeket a műveket a migrációs irodalomba sorolhatjuk. Még ha nem is beszélhetünk svédországi magyar irodalmi közegről, kétségtelenül vannak magyar származású írók Svédországban, akiknek a műveit a svéd vagy a magyar irodalom részét képezik. A svéd alkotások témától függően tovább tagolhatók, és ő mint láttuk, ő lehetséges például a holokausztirodalomba való besorolásuk. A magyar nyelven írók mai szerzők értelmesen az egységes magyar irodalmi köztudatba szeretnének bekerülni, mellette a svédországi, svédországi vagy svédországi emigráns, svédországi emigráns vagy svédországi emigráns megkülönböztetést.

Amennyiben nem kívánjuk mellőzni sem a magyarul, sem pedig a svédül (vagy egyéb nyelven) írt munkákat, legeredményesebben transznacionális vagy transzkulturális, illetve ő a legújabb kutatások szerint ő szentimentális megközelítésből tanulmányozható ez a fajta irodalom. Ilyen szempontból a svédországi magyar származású irodalom olyan pozíciókkal állítja szembe a kutatót, amelyek megkérdőjelezik a nemzeti besorolás helyénvalóságát, amely éppen a kisebbségek és kisebbségi irodalmak kulturális egységesítése és marginálizálása miatt kritizálható. Az irodalomtörténeti munkák egészen napjainkig elhanyagolták ezeket az irodalmakat, ám a jövőben kénytelen lesz az irodalomtudomány valamilyen módon kezelni ezt a problémát: nem csak az érintett irodalmak létezését szükséges elismerni, hanem ki kell alakítani olyan módszereket is, amelyek révén ezek az irodalmak és az adott művek csoportosíthatók és pozícionálhatók lesznek.

* Az alábbi címen letölthető a disszertáció: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1118676/FULLTEXT01.pdf>

Megjegyzés:

A magyar változat sorsáról érdeklődvé a szerző közölte: *„Könyvem magyar átdolgozása, fordítása és kiadása folyamatban van. Magyarországi könyvkiadót is érdeklő a könyv gondozása. Ezért a tartalmi kivonat módosítatlan változatban közölhető az Ághegyben, de a fordítás és kiadás más kiadónál történik majd.”*